

МИЛЕНА МИХАЈЛОВИЋ-ПАВЛОВИЋ*

*НАЛАЗ ОДВИЈЕНОГ АМОНИТА ANISOCERAS SPEC. НА
ТУПИЖНИЦИ /ИСТ. СРБИЈА/*

TROUVAILLE D' AMMONITE DÉROULÉ ANISOCERAS SPEC. PRÈS DE
TUPIŽNICA /SÉRBIE ORIENTALE/

Извод

У сивим и сивозеленкастим лискуновитим пешчарима горњег алба и прелазних албценоманских седимената — леновачким слојевима — околине Горње Беле реке на падинама планине Тупижнице у ист. Србији нађен је крупан, релативно добро очуван примерак одвијеног амонита из рода *Anisoceras*. На основу извесних карактеристика: орнаментација на љуштури, распореду главних ребара, пруга, као и облика љуштуре, реч је о форми која пружа могућност за издавајање нове подврсте или чак врсте. На основу поређења са већ познатим представницима, нађеним у овим творевинама, предложена форма свакако припада роду *Anisoceras* и највише сличности показује са врстом *Anisoceras žujović* РЕТК. Ово је први налазак крупног одвијеног амонита за Природњачки музеј те представља значајну приносу за збирке геолошко-палеонтолошког одељења.

Abstract

Un important spécimen, relativement bien conservé du genre des *Anisoceras*, a été découvert dans les couches grises et vert-de-gris du grès micacé albien supérieur et albiencenomanien

* Др Милена Михајловић-Павловић
Природњачки музеј
Његошева 51
Београд

— couches de Lenovac — dans les environs de Gornja Bela reka sur les versants de la montagne Tupižnica en Serbie orientale. Il est question d'un spécimen qui par certaines de ses caractéristiques: l'ornementation de la coquille, la disposition des côtes principales, les lignes et la forme de la coquille, pourrait tendre à la formation d'une nouvelle sous-espèce, voir même espèce. Prenant en considération la comparaison avec des représentants déjà connus, trouvés dans les mêmes couches, le spécimen décrit appartient sans aucun doute au genre des Anisoceras et montre le plus de ressemblance avec l'Anisoceras žujovići petk. Ceci représente la première trouvaille de cet important d'ammonite déroulé pour le Muséum d'Histoire Naturelle, ainsi qu'une nouveauté pour la section géologo-paléontologiques.

УВОД

На падинама планине Тупижнице у источној Србији, у леновачким слојевима (горњи алб — албценоман) нађен је веома крупан примерак одвијеног амонита из рода Anisoceras, са дименцијама које до данас нису познате у нашој литератури, односно у радовима који третирају обраду фауне одвијених амонита из слојева алба и албценомана ист. Србије. Наласци представника појединих родова полуодвијених и одвијених амонита у овим слојевима ист. Србије познати су од почетка овог века о чему је највише писао Владимир Петковић у својим радовима (1908, 1913). Данас су леновачки слојеви познати у више локалности Карпатске геосинклиналне области, као што су — почев од севера: источне падине Голубачких планина, затим зона Вел. Крша, околина Гамзиграда, подручје Тупижнице, околина Књажевца (Трговишки Тимок) и у области Добри до — Нишор — Темска на Старој планини — на југоистоку. Међутим, најбројнији и најкрупнији представници ове интересантне групе кредних амонита налазе се на падинама Тупижнице, а посебно су чести на налазиштима подножја Мале и Велике Орнице код места званих Скробна и Мртвина. Повремено су праћени и другим крупним облицима савијених амонита, претежно из орда Puzosia који такође достижу крупне, скоро гигантске размере, 60—70 цм. у пречнику.

Како ова форма изгледом љуштуре, величином, као и појединим карактеристикама орнаментација на љуштурси, нешто одступа од описа представника приказаних у нашој литератури, сматрам за потребно да је прикажем у раду и истакнем све њене особености које је издвајају од осталих сродних представника. Од значаја је за колекције Природњачког музеја напоменути да је ово први налазак крупног представника одвијених амонита са наших терена те, свакако, представља значајну принову за збирке геолошко-палеонтолошког одељења Музеја.

Амонит је нађен у сивим и сивозеленкастим, доста лискуновитим пешчарима, местимично протканим глинцима и глиновитим партијама — горњи алб и прелазне албценоманске творевине.

ред AMMONOIDEA ZITTEL, 1884

подред LYTOCERATINA HYATT, 1889

фам. ANISOCERATIDAE HYATT, 1900

род ANISOCERAS PISTET, 1854

ANISOCERAS SPEC.

tab. I, sl. fig. 1a, 1b, 1c; crtež textfig. 1.

МАТЕРИЈАЛ

Један примерак, делимично спљоштене љуштуре са непотпуно очуваним почетним завојцима и добро очуваним исправљеним последњим завојком.

Димензије: инв. бр. М 3082	дужина примерка	475 мм
	висина завојка	75—93 мм
	ширина „	45—52 мм
	ширина умбиликуса	55 мм

ОПИС

Крупан примерак, дужине која износи скоро пола метра, има љуштuru у облику латиничког слова S. Почетни део љуштуре има делимично очуван претпоследњи и последњи завојак који се исправља и при крају лагано савија на супротну страну. Дужина исправљеног дела завојка износи 330 мм. Почетни део завојка љуштуре нешто је више компримован док је у исправљеном делу релативно спљоштен и при крају се мало сужава. Пресек завојка је издуженог — овалног облика, углавном симетричан.

Површина љуштуре равномерно је украшена главним, знатно истакнутим ребрима управо на осу. У савијеном делу љуштуре распоређена су нешто гушће, 20—22 мм, док су на исправљеном делу завојка растојања између ребара нешто већа, 38—40 мм. У умбиликалном делу сва се ребра гранају у 2—3 тања ребра. Средином скоро сваког главног ребра, претежно оних у исправљеном делу љуштуре, пружа се по једна уска brazда, често слабо видљива или благо наглашена, тако да оставља утисак ребра подељеног на две паралелне пруге. Упоредо унутар главних ребара пружају се 2—3 пруге које су уже и

истакнуте, релативно равномерно удаљене једна од друге. Ове пруте, за разлику од главних ребара, пребацују се преко сифоналног дела на супротну страну завојка. Између главних ребара и ових прута, назовимо их пруте I реда, појављују се тађе пруте — II реда — које су изражене тек на унутрашњој страни завојка. Оне су равномерно удаљене једне од других и има их 1—2. Нарочито су истакнуте и видљиве на унутрашњој-умбиликалној страни завојка.

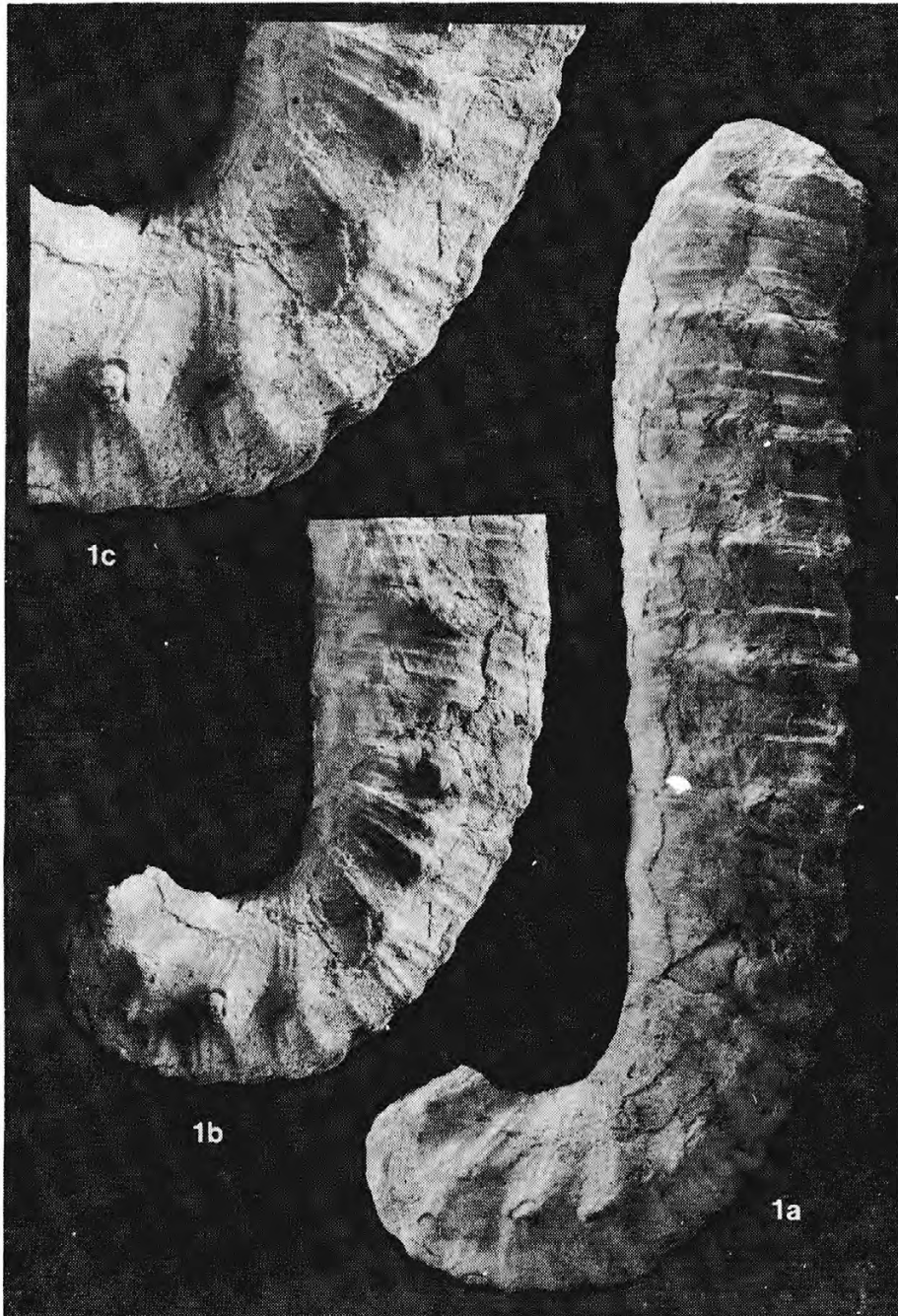
Главна ребра су украшена врло снажним чворовима-границама поређаним у 4 низа: по два низа су на бочним странама љуштуре, ближе умбиликалној страни, док су друга два реда симетрично поређана ближе сифоналном делу завојка. Растојање је између сифоналних низова (чворова) граница 25 мм а између бочних низова 42—45 мм. У почетном делу љуштуре чворови су јачи, шири и боље очувани, а на одвијеном делу слабије изражени и у већем броју слабије очувани; стиче се утисак да се испупченост чворова пропорционално смањује од савијеног ка одвијеном делу завојка, поготову кад чворова на бочној страни завојка. Насупрот њима, чворови на сифоналном делу завојка имају уједначено изражену испупченост како у савијеном, тако и у одвијеном делу завојка. Лобна линија не може се уочити ни на једном делу завојка.

ЗАПАЖАЊА

Наш примерак, упоређен са већ познатим примерцима рода *Anisoceras* ист. Србије, карактерише се величином и обликом љуштуре, као и степеном њене очуваности, док су све остале особености: распоред ребара и прута, распоред и облик чворова-граница, као и облик пресека завојка, скоро идентичне са свим особеностима представника овог рода констатованих на ширем подручју Тупижнице. Описана форма највише сличности показује са врстом *Anisoceras žujovićii* Petk, са којом има следеће заједничке особине: овалан пресек завојка, облик и распоред главних ребара и прута зв. II реда, величина љуштуре и распоред чворова на ребрима. Од ове врсте издаваја се: обликом очуваног одвијеног дела завојка и његовим начином савијања, делимично очуваним почетним делом љуштуре, уједначеним распоредом прута зв. II реда и снажним чворовима, равномерно распоређеним на главним ребрима. На осно-

-
- sl. fig. 1. *Anisoceras* spec. M 3082. Alb-albcenoman/albienalbiencenomaninen/.
Скробна — Горња Бела река /Тупижница/. — la. X 0,27
— 1б. Детаљ /Détaille/ са сл. фиг. la. X 0,27
— 1ц. Детаљ /Détaille/ са сл. фиг. la. X 0,50

Налазак одвијеног аменита *Anisoceras* spec. на Тупижници /ист. Србија/
Trouvaille d'ammonite déroulé *Anisoceras* spec. près de Tupižnica
/Sérbie orientale/

ву ових карактеристика сматрамо да би овај примерак могао да се издвоји као већ предложени *Anisoceras* spес.

Појава и распрострањење: описана форма потиче из сивих и сивозелених лискуновитих пешчара горњег алба и албценомана леновачких слојева са места званог Скробна на падини планине Тупижнице. Јавља се у асоцијацији са амонитима рода: *Anisoceras*, *Pervinquieria*, *Puzosia*, *Hamites* и др.

ЗАКЉУЧАК

На падинама планине Тупижнице у ист. Србији, у околини села Горња Бела река код места званог Скробна, нађен је крупан примерак одвијеног амонита из рода *Anisoceras* у леновачким слојевима (горњи алб и прелазни албценомански седименти). Форма потиче из сивих и сивозелених лискуновитих пешчара, протканих глиновитим партијама и праћена богатом амонитском фауном рода: *Hamites*, *Puzosia*, *Pervinquieria* и др. Приказана форма, која свакако припада роду *Anisoceras*, највише заједничких особина показује са врстом *Anisoceras žujovićii* petk., такође из истих слојева и истог стратиграфског хоризонта, а на основу: величине љуштуре, овалног пресека завојка, изразитих главних ребара, правилно распоређеним пругама зв. I реда и истим распоредом 4 низа чворова на главним ребрима одакле се ова рачвају у тање пруге. Међутим, описани примерак одликује се извесним особинама које указују на могућност издвајања у нову подврсту или чак врсту; то су: делимично очувани почетни, савијени део љуштуре, облик у виду латиничког слова S, појава тањих пруга зв. II реда у умбиликалном делу завојака и знатно истакнути чворови-грбице на главним ребрима. Са дужином љуштуре од скоро пола метра то је до сада најкрупнији представник овог рода који је забележен у нашој литератури. Уједно, овај примерак представља значајну принову за збирке геолошко-палеонтолошког одељења, јер је то први налазак крупног одвијеног амонита за Природњачки музеј у Београду.

ЛИТЕРАТУРА

- Давиташвили, Л. Ш. (1960): Палеонтологија-класа *Cephalopoda* (Главноошци). Научна књига, 305—357, Београд.
- Геологија Србије (1975): Стратиграфија-Мезозоик. Универзитет у Београду, II—2, 165—187, Београд.
- Кочанску — Devidé, V. (1964): Paleozoologija — *Cephalopoda* (Главноошци). Школска књига Загреб. Свеучилишта, 158—157, Загреб.
- Митровић, Ј. и Павловић, М. (1980): Палеозоологија — *Cephalopoda*. Универзитет у Београду, 305—357, Београд.

- Основи палеонтологије (1958): Головоногие II, Аммоноидеи, Академија Наук СССР, Москва.
- Петковић, В. (1908): Тулуџница и њено подножје. Спом. Срп. Акад. наука, XLVI, први разр. 7, 57—165, Београд.
- Петковић, В. (1913): Голт у Србији. Глас Срп. Акад. наука, LXXXIX, први разр. 37, 32—142, Београд.
- Piveteau, J. (1952): Traité de paléontologie — Cephalopodes. Masson et Cie, II, 461—755, Paris.
- Сучић — Протић, З. (1961): Стратиграфија и тектоника Голубачких план. Геол. ан. Балк. пол., XXVIII, 25—142, Београд.

MILENA MIHAJLOVIĆ-PAVLOVIĆ

Résumé

TRAVAILLE D'AMMONITE DEROULE ANISOCERAS SPEC. PRÈS DE
TUPIŽNICA (Sérbie orientale)

Un important spécimen d'ammonite déroulé du genre des Anisoceras, (albien — albiencénomamien) a été découvert dans les couches de Lenovac sur les versants de la montagne Tupižnica en Sérbie orientale, dans les environs du village Gornja Bela reka, près de Skrobna. Spécimen provenant du grès micacé gris et vert-de-gris, où s'intercalent des filons argileux, est accompagné d'une riche faune d'ammonites des genres: Hamites, Puzosia, Pervinqueria et autres.

Le spécimen décrit, qui appartient sans aucun doute aux Anisoceras, montre le plus de qualités communes avec l'espèce d'Anisoceras žujovići petk., provenant des mêmes couches et du même niveau stratigraphique. Ce sont: la grandeur de la coquille, la coupe oval du tour, les principales côtes prononcées, les lignes du premier rang qui se succèdent à intervalles réguliers, ainsi que la même disposition de 4 rang de tubercules disposés sur les côtes principales, qui se ramifient en stries mineures.

Néanmoins, le spécimen décrit diffère en quelques points qui pourraient en eux-même tendre à la formation d'une nouvelle sous-espèce, voir même espèce. Ce sont: une partie du tour interne de la coquille partiellement conservée, la forme de la coquille qui ressemble à la lettre »S«, l'existence de lignes, dites du second rang, dans la partie ombilicale du tour, les tubercules bien prononcés sur la côtes principales. Par la longueur de la coquille qui fait à peu près un demi mètre, il est le plus grand spécimen de ce genre connu dans notre littérature. Cet exemple représente une importante nouveauté dans la collection de la section géologo-paléontologique, puisque c'est la première trouvaille d'important ammonite déroulé pour le Muséum d'Histoire Naturelle de Belgrade.

